

Ponad uprzedzeniami i stereotypami

Autor tekstu: **Marian Dziwisz**

W drugim fragmencie cytowanego już raportu Fundacji na Rzecz Różnorodności POLISTREFA odnajdujemy przykłady możliwości kształtowania, w procesie dydaktycznym, klimatu tolerancji. Taką szansę, do czasu wejścia w życie Podstawy programowej wprowadzonej przez Ministra Edukacji Narodowej Katarzynę Hall rozporządzeniem z 23 grudnia 2008 r., dawały podręczniki do języka polskiego zaliczone do grupy trzeciej.

***

W **trzeciej** grupie znajdują się opisane różnymi tytułami podręczniki dla gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych *Do Itaki* — ZNAK dla Szkoły [1]. I trudno zależeć inne, które do tej grupy można zaliczyć.

Treść niektórych z nich została wprawdzie niekiedy zmieniona, w stosunku do omówionego wcześniej programu, ale nie zostały zmienione metody dydaktyczne i otwartość na potrzebę rozwijania dialogu z różnymi społecznościami w Europie i w świecie. Zmiana dotyczy klasy drugiej gimnazjum, w którym powinien pojawić się **Motyw „Nauczyciele”** (*Problematyka: potrzeba i konieczność posiadania oraz tworzenia wzorców i autorytetów moralnych (duchowych przewodników); prezentacja wielkich nauczycieli ludzkości w różnorodnych kulturach, tradycjach i religiach: Budda, Sokrates, myśliciele żydowscy, Chrystus, Dietrich Bonhoffer, Jan Paweł II*) [2]. Jednak rozdział III, w który miał być wymieniony motyw, został zastąpiony przez *Mądrości i wolności*, w którym niestety, ale nie pojawili się wymienieni „Nauczyciele” poza Sokratesem, Jezusem i Janem Pawłem II. Zostały też zmienione tytuły oraz zmodyfikowane treści pozostałych rozdziałów [3]. W konsekwencji podręcznik dla klasy drugiej stał się filarem dla wpajania uczniom wartości chrześcijańskich, czego dowodzą już same tytuły rozdziałów: *I. Pycha i... pokora; II Wiara, nadzieja, miłość, III Mądrość i wolność*. Pomimo to w podręcznikach *Do Itaki* zwraca się uwagę na dostrzeganie związków własnej tożsamości z tradycją cywilizacji europejskich i światowych oraz na kształtowanie postawy obywatelskiej i patriotycznej uczennic/uczniów na gruncie wartości humanistycznych. Prezentowanym wartościom chrześcijańskim nadawana jest tonacja franciszkańska i jest obecna troska o zachowanie zasady ekumenizmu. Zwraca się też uwagę na umacnianie postawy dialogu i tolerancji oraz postawy sprzeciwu wobec agresji i przemocy.

Każdy z podręczników otwiera reprodukcja obrazu Paula Gauguina (1848-1903) *Skąd przychodzimy? Kim jesteśmy? Dokąd zmierzamy* ukazując ludzi o różnych kolorach skóry i różne sposoby zachowań, wprowadza klimat do refleksji nad różnorodnością ludzkiej wspólnoty. Podręcznik dla klasy 1 gimnazjum otwierają rozdziały *Dom* oraz *Szkoła*. Przypomniane są prawa ucznia z *Regulaminu szkoły*, będącego Załącznikiem do zarządzenia Ministra Edukacji Narodowej a w nim wyeksponowany przez wyłuszczenie pkt. e) głoszący, że *uczeń ma prawo do swobodnego wyrażania myśli i przekonań, w szczególności dotyczących życia szkoły, a także światopoglądowych i religijnych — jeśli nie narusza tym dobra innych osób*. Słowa znanej piosenki *Zaproście mnie do stołu, powiedzcie otwarcie, co serdecznie boli* są wstępem do rozmowy o czym można porozmawiać przy stole z kolegami, a notatka 14 letniego Kamila *Gdy myślę o szkole* kończy się słowami: *Szkoła powinna także, a może przede wszystkim, dać nam poczucie własnej godności, zapewnić bezpieczeństwo, wskazać własne miejsce w świecie. Bo szkoła winna nie tylko uczyć, ale także kształcić i przygotować do samodzielności. W szkole powinniśmy nauczyć się, jak żyć z innymi ludźmi w zgodzie i przyjaźni* [4] (bold MD). W dalszej części zaproponowana jest rozmowa na temat praw dziecka, wstępem do której są wybrane myśli Janusza Korczaka. Rozdział II *Spadkobiercy* wskazuje uczennicom/uczniom drogę jaką przeszła ludzkość od czasów kultury czarowników w Afryce poprzez jaskinię Lascaux świątynie greckie łącznie z Akropolem, tradycję judaistyczną symbolem, której u nas są synagogi. Zamieszczono: reprodukcję dwóch witraży z *Synagogi Tempel* w Krakowie; *Psalm 149*; fragment z tekstu Alana Untermana *Synagoga*, anonimowy tekst ze wschodniej ściany synagogi w Tykocinie z 1698 r. *O Boże, wzywałem Cię...* będący modlitwą poranną odmawianą natychmiast po wejściu do synagogi.

Marginesy stron z tekstami o judaizmie oznaczono menorą. Rozdział zamykają teksty związane z katedrą oraz liczne ćwiczenia, a wśród nich: *"Jestem obywatelem Ziemi, dziedzicem nie tylko Greków i Rzymian, ale prawie nieskończoności" — napisz, jak rozumiesz słowa Zbigniewa Herberta. Potraktuj je jako swoje życiowe przesłanie; Porozmawiajmy i Posłuchajmy: Na podstawie przeczytanych tekstów wyjaśnij, co to jest synagoga. * Jakie panowały w niej zwyczaje. * Czy*

w Twojej miejscowości lub w najbliższej okolicy znajdują się jakieś miejsca związane z Żydami? Co to za miejsca, jak wyglądają - opisz je [5]. Jest to pierwszy kontakt uczennic/uczniów z tradycją i kulturą judaistyczną i obecnością społeczności żydowskiej wśród nas, ale bynajmniej nie ostatni. W starszych klasach gimnazjum, a później w szkołach ponadgimnazjalnych powraca się do niego.

Uczennice/uczniowie pracując z podręcznikami *Do Itaki*, mają możliwość zetknięcia się nie tylko z judaizmem, ale także z innymi religiami i to często „niespostrzeżenie”, poprzez tekst będący rozmową np. wyznawców islamu [6], bądź też opowieść o wierzeniach i obrzędach różnych społeczności. W obcowaniu z tekstami, w rozmowach i ćwiczeniach przewyciężane są stereotypy określania nie katolików, nie chrześcijan nazwaniami: „poganie”, „innowiercy”, „heretycy” itp. Każda społeczność jest traktowana ze zrozumieniem i szacunkiem, a pomagają w tym bądź to informacje o życiu tych społeczności, bądź też teksty religioznawcze. Warto wskazać przynajmniej na dwa przykłady. Okazją do ukazania, że *Dziady* opisane przez A. Mickiewicza, to nie **obrzędy pogańskie pomieszczone w wyobrażeniach religii chrześcijańskiej**, jak on sam napisał w wstępie do dramatu, ale rzeczywiste świadectwo religijności wspólnot ludzkich, zamieszkałych w północnej Litwie, Łotwie, Białorusi, staje się tekst Ryszarda Przybylskiego *Cierpienie, współczucie, miłość* poświęcony opisowi misterium „dziadów” z punktu widzenia religioznawcy [7]. Można się z niego między innymi dowiedzieć, że: * jak w czasach pierwotnych wypowiedziane formuły przez chór i *mistagoga* (człowieka, który wprowadza innych w tajemnicę, misterium, przewodzi jakiemś obrzędowi) mądrości są *ujęte w formę rytmicznej gnomy* poprzez co *Pod stropem kaplicy brzmi więc już wspaniała muzyka obrzędowa słowa, równie porywająca jak muzyka greckiej tragedii*; * poprzez powtarzaną *gnomę*: *"Ciemno wszędzie, głucho wszędzie, // Co to będzie, co to będzie, Obrzęd Dziadów zaczyna się sprowadzeniem świata do pierwotnej ciemności i pierwotnego milczenia*; * *Rytm łączy więc kategorię przestrzeni z kategorią czasu* poprzez powtarzające się i rymujące z sobą słowa *"będzie", „wszędzie"*; * *Rozmowa nadprzyrodzona uczy tę gromadę, jak ma postępować w życiu, że Czas człowieka nie wypełniony cierpieniem, współczuciem i miłością jest czasem zmarnowanym*. Tekst A. Mickiewicza, fragmenty z *Dziadów cz. II* oraz wypowiedzi R. Przybylskiego są powodem do rozmowy, refleksji, wykonania szeregu zaproponowanych ćwiczeń łącznie z próbą przygotowania inscenizacji obrzędu.

W rozdziale **Bóg** tegoż samego podręcznika zachęca się uczennice/uczniów do dyskusji na wiele pytań dotyczących Boga, między innymi: 1. *W jaki sposób współczesny człowiek wyobraża sobie Boga?*; 2. *Czym różni się ten obraz od wyobrażeń z minionych epok? Odwołaj się do zamieszczonych w podręczniku ikonografii*. 3. *Są religie, na przykład **islam czy judaizm** (bod MD), które kategorycznie zabraniają sporządzania jakiegokolwiek wizerunku Boga. Czy potrafisz uzasadnić taką doktrynę?* [8].

Dobrym przykładem przewyciężania stereotypów jest przygotowanie uczennic/uczniów do rozumienia narodzin i rozwoju chrześcijaństwa w klasie pierwszej liceum/technikum. Przytoczenie obszernego fragmentu tekstu jest tu niezbędne dla ukazania rzetelności w nauczaniu:

Przyjęcie chrześcijaństwa przez Greków i Rzymian, a później przez wszystkie zamieszkujące Europę narody, nie było aktem jednorazowym. Był to długotrwały proces, który obejmował przewartościowanie postaw, wyobrażeń o świecie i o człowieku, nade wszystko zaś zmianę rozumienia tego, kim jest Bóg. Wczesne chrześcijaństwo przynosiło wiarę, jednak nie zawsze zaspokajało wyobraźnię i potrzeby intelektualne nawróconych. Toteż w ciągu stuleci religia asymilowała z tradycji poszczególnych ludów i kultur to wszystko, co zawierało się w ich mentalności, a co mogło nową wiarę objaśnić i przybliżyć (dziś ten proces nazywamy inkulturacją, czyli „wchodzeniem w kulturę”).

Gdy Grecy, naród filozofów, przyjęli chrześcijaństwo, odczuwali potrzebę zrozumienia nowej wiary. Toteż stworzyli **"teologię"** (z gr. — refleksja o Bogu, której celem jest racjonalne uzasadnienie i wyjaśnienie doktryny religijnej). Teologia chrześcijańska (i szerzej: filozofia) pierwszych wieków nosi nazwę **"patrystyki"**, czyli nauki Ojców Kościoła (z łac. patres - ojcowie). Tworzenie podstaw chrześcijańskiej teologii nie odbywało się w spokoju. Przez pierwsze cztery stulecia chrześcijanie nie tylko napotykali na swej drodze pogan, którzy podważali prawdziwość nowej religii, ale także zmagali się z prawdziwymi wrogami, którzy toczyli z nimi krwawe wojny. Równocześnie próby stworzenia rozumowych podstaw wiary prowadziły do gwałtownych sporów między samymi chrześcijanami. Powstawało wiele poglądów, które nie zyskiwały akceptacji Kościoła, a które w tamtym czasie zwykło się określać mianem **"herezji"** (z gr. hairesis — wybór, wybrana nauka). Ortodoksję Kościoła określało nauczanie soborów powszechnych, czyli zebrań wszystkich biskupów.

Chrześcijaństwo kształtowało się zatem na przecięciu różnych wpływów. Najważniejsza była oczywiście tradycja biblijna, zaraz za nią jednak szła grecka tradycja filozoficzna, a także rzymska tradycja prawna. W tej sytuacji bardzo trudno było oddzielić to, co zgodne z wiarą, od tego, co mogło być tylko wpływem kultury. Stąd rodziła się nieufność nie tylko wobec herezji, ale i wobec obyczajów czy sposobów wyrażania przeżyć religijnych, które mogłyby się wiązać z pogaństwem. Chrześcijanie przejmowali wiele ze starej kultury, ale zarazem wiele jej pozostałości gwałtownie zwalczali. Efektem było na przykład niszczenie posągów, zamknięcie Akademii Platonskiej, zakaz odbywania igrzysk olimpijskich, potępienie teatru [9].

We wprowadzeniu do analizy Pieśni o Rolandzie uczennice/uczniowie przeczytają:

„Pieśń o Rolandzie” ukazuje wojnę Franków z Saracenami, chrześcijan z muzułmanami, przy czym narracja prowadzona jest z perspektywy chrześcijańskiej. Muzułmanie opisywani są w sposób jednoznacznie negatywny — jeśli imponują, to co najwyżej swoją walecznością lub uzbrojeniem (wyrażana jest wówczas „profesjonalna” fascynacja narratora-rycerza). Informacje o Saracenach pełne są fałszu, przesądów, uprzedzeń, stereotypów (utrwalonych, lecz nieprawdziwych poglądów na jakiś temat) i anachronizmów (błędnych przedstawień osób i zdarzeń w czasie i miejscu, gdzie nie mogłyby się znaleźć). Wynika to z podporządkowania utworu funkcji perswazyjnej. Celem opowieści nie jest obiektywizm, lecz pokierowanie emocjami odbiorcy, który powinien niechęcią darzyć mahometan. Nie zapominajmy, że „Pieśń o Rolandzie” swój ostateczny kształt uzyskała w czasie wojen krzyżowych.

W ćwiczeniach i zadaniach proponuje się: DO PRZEMYŚLENIA:

We współczesnej kulturze też możesz znaleźć przykłady funkcjonowania podobnych stereotypów i anachronizmów. Podaj przykłady. Gdzie najczęściej pojawiają się stereotypy? W jakich sytuacjach są szczególnie żywotne? Kiedy powstają? Jak można się przed nimi bronić?

Dla przemyśleń może być przydatna informacja: Islam jest religią, która narodziła się w Arabii w VII wieku po Chrystusie. Jej twórcą był prorok Mahomet (567 lub 572-632). Wbrew zawartym w „Pieśni o Rolandzie” sądom, nie jest to religia pogańska (czyli politeistyczna). Muzułmanie, czyli wyznawcy islamu, nie tylko nie czczą Apollina ani żadnego innego greckiego bożka (jak sugeruje utwór), ale wyznają jedyne Allacha, a słowo to oznacza Boga. Islam to religia monoteistyczna. Podobnie jak judaizm i chrześcijaństwo, jest religią **Księgi**. **Księgą Mahometa**, zawierającą jego naukę i prawo, jest *Koran*.

Słowo „islam” oznacza posłuszeństwo. Według Mahometa, człowiek jest co prawda wolny, jednak tak słaby, że bez pomocy miłosiernego Allacha nie jest w stanie osiągnąć szczęścia wiecznego. Drogą do zbawienia jest bezgraniczne posłuszeństwo, poddanie się woli wszechmocnego Boga. Religia wskazuje pewną i bezpieczną drogę do nieba. Dlatego wypracowuje prawo, które reguluje wszystkie dziedziny życia, aby wyznawca nie błądził. Rezultatem tego jest ściśle związanie religii z państwem, które służy Allahowi i jego dążącym do raju wyznawcom. Zadaniem państwa jest zapewnienie całemu społeczeństwu sprawiedliwości, równości i pokoju.

Po wystąpieniu Mahometa żyjący na uboczu wielkiego świata pośród piasków pustyni naród arabski dokonał ogromnego skoku cywilizacyjnego. Stworzył wielką kulturę, inspirującą się najciekawszymi dokonaniem zarówno świata grecko-rzymskiego, jak Wschodu (np. Indii). Z Bizancjum Arabowie przejęli styl budowania swoich świątyń (meczetów) z charakterystycznymi kopułami oraz umiejętność dekorowania ich mozaikami (ale pod wpływem Żydów zaniechali przedstawiania postaci ludzkich). Przystwoili sobie filozofię starożytnej Grecji, przetłumaczyli najważniejsze dzieła, więc — paradoksalnie — w średniowieczu Europejczycy poznawali Arystotelesa za pośrednictwem Arabów.

W ciągu kilku stuleci Arabowie opanowali cały Bliski Wschód (od Azji Mniejszej po Egipt, w tym Palestynę), północną Afrykę, a nawet weszli do Europy i zajęli Półwysep Iberyjski. W VIII wieku przedarli się przez Pireneje i zaistniała możliwość zajęcia przez nich całej Europy. Jakkolwiek Frankowie wówczas zatrzymali ich pochód, to przecież pamięć zagrożenia ze strony muzułmanów i pozostawanie w ich rękach Jerozolimy długo powodowały nieprzewyciężony kompleks Europejczyków i czytając „Pieśń o Rolandzie”

trzeba o tym pamiętać [10].

W podręczniku do pierwszej klasy liceum/technikum zamieszczono informacje o reformacji oraz teksty inspirowane tym nurtem chrześcijaństwa; przedstawiono główne idee zarówno luteranizmu jak też kalwinizmu [11].

W omawianym już rozdziale podręcznika dla klasy I gimnazjum *Spadkobiercy* teksty, rozmowy z uczniami i ćwiczenia koncentrują się wokół motywów: *Księga. Problematyka, którego obejmuje: znaczenie książki — „słowa pisanego” dla cywilizacyjnego i duchowego rozwoju europejskiej formacji kulturowej; Biblia jako jednego z fundamentów kultury; znaczenie i sposoby lektury książek; książka w świecie cywilizacji obrazkowej. * **Rycerz** traktującego o narodzinach etosu rycerskiego, poczynając od Achillesa i Hektora z Iliady, poprzez Rolanda po Michała Wołodyjowskiego. Motyw **Kobieta** traktuje o narodzinach biblijnego i mitologicznego archetypu kobiety; kobiety starożytnej Grecji; wizerunek średniowiecznej damy w kontekście miłości rycerskiej; stereotypów kobiecości; kobiecie a kwestii mody; miejscu i roli kobiety w kształtowaniu się tradycji rodzinnej, ale także jest powodem do rozmów i ćwiczeń na temat: kobiet współczesnych i ich ról w życiu; *Czy łatwo być kobietą? Czy łatwo być mężczyzną? Czy zgadzasz się z typowymi opiniami na temat własnej płci?* Jest to przykładem, że można w podręcznikach przełamać stereotypy ujawnione w raporcie *Wielka nieobecna* [12].

Temat biblijnej *Wieży Babel* po analizie cytatu z *Księgi Rodzaju* prowadzi do rozmowy na temat tekstu Roberta Escarpita *Antybabel*. Jeżeli ta pierwsza *Wieża* jest symbolem ludzkiej pychy to gmach ONZ staje się symbolem pojednania i poszukiwania powszechnej zgody. Jednym z zadań jest: *Przygotuj przemówienie, będące zapisem wystąpienia w czasie posiedzenia ONZ. Możesz poruszyć problem poszanowania języków narodowych lub konieczności szukania wspólnego języka między ludźmi na Ziemi* [13].

Rozdział **Wojna** zawierający niewiele tekstów: *Stary człowiek przy moście* Ernesta Hemingwaya; *Myśli o wojnie* Bolesława Micińskiego zamknięta zdaniem: *Bo człowiek wbrew pozorom nie walczy ani o zboże, ani o naftę — właściwym powodem wojen są źle wytyczone granice moralne*; reprodukcja *Guerniki* Pabla Picassa; dwa wiersze Krzysztofa Kamila Baczyńskiego oraz wiersz Zbigniewa Herberta *Pan Cogito czyta gazetę* stanowią punkt wyjścia do paru lekcji poświęconej okrucieństwu wojny, różnym postawom ludzkim w czasie wojny, ale przede wszystkim koncentrują się na przemyśleniach, jak wojnie zapobiegać. Zachęcają do przemyśleń, np. * *Dlaczego już na początku utworu (K. K Baczyńskiego *** Gdy broń...) jego bohater zaznacza, iż nie chce upamiętnienia i sławy?: ...niechaj mi nie kładą gwiazd na skronie// i pomnik niech nie staje przy mnie.* * **Stary człowiek przy moście** jednym z największych oskarżeń skierowanych przeciw wojnie, jakie stworzyła literatura światowa. Jakimi słowami mógłbyś potwierdzić tę opinię? * *Jak rozumiesz zdanie: „Oczyszczenie moralne wydaje się być warunkiem przyszłego pokoju?”* * *Omów wybrane dzieło literackie lub filmowe, w którym w szczególnie trafny sposób przedstawiona została problematyka ludzkiego współczucia i solidarności* [14].

W *Wielkiej nieobecnej* zwrócono uwagę, że zaskakująca jest analiza obserwacji powiązanych ze słowem „etniczność” [15]. Pojawiło się ono zaledwie dwukrotnie. Istotnie ponowne zbadanie występowania problematyki etniczności i regionalności w większej grupie podręczników gimnazjalnych niewiele zmieniło statystykę i nie wzbogaciło treści. Owszem w podręcznikach dla szkół ponadgimnazjalnych, w treściach dotyczących twórczości *Młodej Polski* jest wiele tekstów związanych z górami i Podhalem, ale niewiele one wnoszą do kontekstu rozwiązywania problemów prawnych związanych z dbałością o mniejszości etniczne [16], co było przedmiotem troski autorek/autorów wspomnianego *Raportu*. Stąd niemal czymś wyjątkowym i znaczącym jest umieszczenie tych zagadnień w podręcznikach *Do Itaki* a szczególnie *W rodzinnej Europie* [17] do trzeciej klasy gimnazjum, w którym wiele tekstów i rozmów z uczniami poświęcono Podhalu, Śląskowi i Kaszëbom [18]. Problematyka regionalna obecna jest też w podręczniku do klasy 1 liceum/technikum, w którym m. in. zamieszczono pytania do przemyślenia:

W którym regionie Polski mieszkasz? Czy tam gdzie się urodziłaś /urodziłeś? Czy stamtąd pochodzą Twoi rodzice i dziadkowie? Jeśli nie, to z którego regionu? Gdzie Ty sama /sam się wychowałaś/ wychowałeś? Czy dostrzegasz w swoim języku cechy któregoś z dialektów? Posłuchaj uważnie języka swoich kolegów, a także osób starszych w Twojej miejscowości. Czym różni się on od języka ogólnopolskiego? Wskaż jak najwięcej jego odrębnych cech. Zapewne jeździsz sporo po Polsce — na wakacje, do rodziny lub znajomych.

Wykaż, że potrafisz zauważyć cechy charakterystyczne języka różnych części Polski?

Na podstawie wiedzy z lekcji historii przypomnij, jak wyglądał proces tworzenia się państwa

polskiego. Które wydarzenia dowodzą, że przez wiele stuleci istniało poczucie odrębności regionalnych? Czy dziś też dostrzegasz takie poczucie? Jeśli tak, w czym ono się przejawia? [19]

W tym samym podręczniku znacząco, w stosunku do wyników badania w *Wielkiej nieobecnej*, została odnotowana obecność ludności Afrykańskiej, chociaż w innych tej serii już się z nią spotkaliśmy. Tekstem wprowadzającym w życie Afrykańczyków jest *W cieniu drzewa w Afryce* Ryszarda Kapuścińskiego (fragmentu z książki *Heban*) [20]. Pytaniami otwierającymi rozmowę są m.in.: *Czego dowiedziałeś się o mentalności ludzi Czarnego Lądu?; Czym jest historia dla Europejczyków, a czym dla Afrykańczyków? Jak wygląda ich wspólna historia?* [21]

Podręczniki *Do Itaki* poza wymienionymi już treściami wyróżniają się spośród innych metodyką pracy z uczennicami/uczniemi. Jej źródłami są: rozważania Kartezjusza *O metodzie*, upowszechnienie postawy *myślę, więc jestem*; majeutyczna metoda (dziś nazywana heurystyczną) wspólnego poszukiwania prawdy; pedagogiczna zasada *krok za uczniem*. W tej metodzie teksty, ich autorzy, narratorzy, podmioty liryczne, dzieła filmowe i teatralne; uczennice/ uczniowie; nauczycielki/nauczyciele są równorzędnymi partnerami rozmowy. W jej rozpoczęciu pomagają sformułowane pytania i zadania. One też dają możliwość kształtowania własnego warsztatu poprzez tworzenie różnych form wypowiedzi zarówno ustnych jak też pisemnych. Pomagają w rozwijaniu umiejętności wyrażania własnych sądów, opinii, stanowiska a także argumentowania racji poprzez odwołanie się do tekstów, obserwacji, własnych doświadczeń, dbając równocześnie o staranność i rzetelność przy odwołaniach. Jako środowisko przyjazne uczennicom/uczniom jest traktowany Internet. Przy wielu zadaniach są podane strony www., które mogą być pomocne w zdobyciu informacji, lub zapoznaniu się z jakimś dziełem. Uczennice/uczniowie zachęceni są także do tworzenia własnych stron, czy też uczestnictwa w dyskusji. W końcu praca z podręcznikami do *Itaki* pomaga w rozwijaniu postawy empatii i tolerancji, czyli poszanowania wobec innych. Nabywania kompetencji obywatelskich, niezbędnych w demokratycznym państwie prawnym.

Niestety, ale podręczniki z serii ZNAK DLA SZKOŁY przestano wydawać i upowszechniać.

Całość raportu można przeczytać na stronie Fundacji na Rzecz Różnorodności [POLISTREFA](http://www.polistrefa.pl) (<http://www.polistrefa.pl>) .

Zobacz także te strony:

[W polskiej szkole jest więcej dyskryminacji niż tolerancji](#)

[W kręgu wartości katolicko-narodowych](#)

Przypisy:

[1] Opis wymienionych w dołączonym w Raporcie wykazie analizowanych podręczników.

[2] Zuzanna Dziuba, Gabriela Olszowska, Tadeusz Garstka, *Do Itaki*; program nauczania języka polskiego dla klas I - III gimnazjum. Op. cit. s. 26

[3] Tadeusz Garstka, Zuzanna Grabowska, Gabriela Olszowska, *Do Itaki. Z Panem Cogito, kształcenie literacko-kulturowe, 2 klasa gimnazjum*. ZNAK DLA SZKOŁY, Kraków 2000

[4] Tadeusz Garstka, Zuzanna Grabowska, Gabriela Olszowska, *Do Itaki. Z XX i XXI wieku. 1 klasa gimnazjum. Język polski*. ZNAK DLA SZKOŁY, Kraków 1999, s. , s. 21, 25, 26

[5] Ibidem, s. 81- 91

[6] Włodzimierz Paźniewski, *Trzy słowa*. Fragment książki *Życie i inne zajęcia* [w:] T. Garstka, Z. Grabowska, G. Olszowska, *Do Itaki. Z Panem Cogito.*, op. cit., s. 70

[7] [w:] T. Garstka, Z. Grabowska, G. Olszowska, *Do Itaki. Z Panem Cogito.*, op. cit., s. 175 - 176

[8] Ibidem, s. 92

[9] Krzysztof Biedrzycki, Dariusz Pasieka, Barbara Pędrecka, *Opowieści o człowieku*. Klasa I. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum. Kształcenie w zakresie podstawowym i rozszerzonym. ZNAK, Kraków 2003, s. 75-56

[10] Ibidem, s. 91-92

[11] K. Biedrzycki, D. Pasieka, B. Pędrecka, *Opowieści o człowieku. Klasa I*. Op., Racjonalista.pl

cit., s. 154 i następne.

[12] *Wielka nieobecna - o edukacji antydyskryminacyjnej w systemie edukacji formalnej w Polsce*. Raport z badań pod redakcją Marty Abramowicz. Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej. Warszawa 2011, s. 141 i następne

[13] Tadeusz Garstka, Zuzanna Grabowska, Gabriela Olszowska, *Do Itaki. Z Panem Cogito*, op. cit., s. 31

[14] Ibidem, s.50 - 58, 60

[15] *Wielka nieobecna*. Op. cit., s. 126 -127

[16] Ibidem

[17] Tadeusz Garsztka, Zuzanna Grabowska, Gabriela Olszowska, *Do Itaki. W rodzinnej Europie. kształcenie literacko-kulturowe, 3 klasa gimnazjum*. ZNAK DLA SZKOŁY, Kraków 2001

[18] Ibidem, s. 48-70

[19] K. Biedrzycki, D. Pasieka, B. Pędrecka, *Opowieści o człowieku. Klasa I*. Op. cit., s. 95

[20] Ibidem, s. 266 - 269

[21] Ibidem, s. 270

Marian Dziwisz

Filozof, poeta, nauczyciel, były redaktor "Zdania" a następnie "Pisma Literacko-Artystycznego" Redaktor lub współredaktor antologii tekstów z zakresu religioznawstwa: Buddyzm, Judaizm, Taoizm Wydanych w Bibliotece "Pisma Literacko Artystycznego"

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 19-12-2012)

[Oryginał.](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,8582) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,8582>)

Contents Copyright © 2000-2012 Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2012 Michał Przech

Właścicielem portalu Racjonalista.pl jest Fundacja Wolnej Myśli.

Autorem portalu jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tego portalu i jakiegokolwiek jego części.

Wszystkie elementy tego portalu, wliczając w to strukturę katalogów, skrypty oraz inne programy komputerowe są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tego portalu oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tego portalu i nie korzystać z jego zasobów.

Informacje zawarte na tym portalu przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów portalu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych

niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na portalu. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki prezentuje.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych portalu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl